

491.82
N241

OXFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
AUG 29 1975

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XX, св. 1—5

БЕОГРАД, 1973—1974.

приступачан ширем кругу мање стручних читалаца, што се никако не може сматрати позитивном одликом часописа. На другој страни, то даје преимућства послератној серији *Нашег језика* према предратној јер је омогућило шире погледе на целу књижевнојезичку основу српскохрватску. И све више је одстрањивало неоправданост уског гледања на одређивање вредности језичким појавама и језичким облицима искључиво према осећању језика средине у којој часопис излази, што је раније карактерисало неке прилоге у њему.

Засебне књиге Института

У едицији Посебних издања Српске Академије наука и уметности, под редакцијом проф. А. Белића, изишле су језичке студије: И. Грицкат, *О њерфектџу без њомоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким њојавама* (Београд 1954, стр. 1—234) и Милке Ивић, *Значења српскохрватског инструменџала и њихов развој* (Београд 1954, стр. VIII + 1—298), као књ. 1. и књ. 2. Института за језик у коме су и рађене.

Осим ове две, као књ. 3. Института за српскохрватски језик, у едицији Посебних издања Српске академије наука и уметности, штампан је и *Бошанички речник* Драгутина Симоновића, сарадника Института (Београд 1959. стр. XXXIV + 1—830).

М. Стевановић

Часописи Института за неколико њоследњих година (од 1960. до данас)

Српски дијалекџолошки зборник

После смрти професора Александра Белића уредник *Српског дијалекџолошког зборника* постао је проф. Михаило Стевановић. Под његовим уредништвом досад је изишло шест књига (XIV—XIX) са 13 великих монографија о појединим говорима српскохрватског језика.

У књ. XIV објављена је Асима Пеца монографија *Говор Источног Херцеговине* (стр. 1—200), у којој, после уводних напомена, аутор обрађује фонетику, морфологију и синтаксу, даје начелне напомене о акценту овога говора и на крају објављује

текстове. На херцеговачкој територији источно од реке Неретве Пецо је утврдио три посебна говора: источнохерцеговачки, централнохерцеговачки и севернохерцеговачки. У овоме раду обрађен је овако схваћен источнохерцеговачки говор и на стр. 14. наведене су ове најкарактеристичније његове одлике: 1) доследан ијекавизам (дуго јат = *ије*; кратко јат = *је*, „са изузетима за које зна и књижевни језик ијекавског нарјечја“); 2) *нијесам*; 3) нема икавизама; 4) сугласници *ш, ђ, с, з* „редовно се јотују са *је* од *ѣ*“; 5) јотују се на исти начин и *ѡ, б, м, в*, али не увек; 6) разликују се *ч* и *ћ*, *џ* и *ђ*, *љ* и *ј*, *њ* и *н*; 7) *шйай*, *огњишйив* и сл.; 8) *мождани* и сл.; 9) *Пѣро* — *Пѣра* — *Пѣру*, прид. *Пѣров*; 10) *да ви йричам*; 11) *вруђијем*, *шврдијем*, *нашијем*, *његовијем*; 12) употребљава се имперфекат (иако ни овде није тако чест, чешћи је „него у друга два говора јекавске Херцеговине“); 13) *чишйамо/чйшйамо*.

У овој истој књ. објављена је и монографија Берислава М. Николића *Сремски говор* (стр. 201—412). На стр. 214—216. аутор је сам изнео основне особине овога говора. Наводим ове акценатске: а) четвороакцентатска система млађих новоштокавских говора; б) у извесном броју категорија скраћују се Даничићеве неакцентоване дужине (више на истоку него на западу); в) постоји извештан број неакцентованих дужина којих нема код Даничића; г) И = *крѡшкѡма* (*крѡшкама*) — З = *крѡшкама* (*крѡшкѡма*); д) *мѣнѣ* — *нѡз мене* — *мѣни* — *о мѣни* (на З и: *мѣне* — *од мене*). У вези са гласовним појавама најважније је истаћи екавску замену јата с познатим шумад.-војвођ. икавизмима, при чему је на И *сѣјайи*, а на З *сйјайи*.

У књ. XV штампана је монографија Митра Б. Пешикана *Сйароцрногорски средњокайѡнски и љешански говори* (стр. I—XII + 1—294). После прегледа литературе, претходних напомена и Увода, аутор обрађује акценатске, гласовне, обличне и синтаксичке особине. На крају рада налазе се два прилога: у првом су текстови а у другом регистар речи и акценатски речник. Може се дати ова основна формула *акцѣнијуацијског* типа овога говора: *вѡда*, *конѡц*, *ногйца*, *свйла* (али *Пѣрѡ*), *бирѡйи*, *Дрѡдвйић*, *јѣднѣ*, *јунѡк*, *ћѣвѡјка*, *свйлѣ*, **главѡм*, *зѡклѣйѡва*. У вези са гласовним појавама треба рећи двоје: а) место полугласника долази *а*; б) основни рефлекс за дуго јат је *ије* а за кратко *је*; *р + ѡ > р + е* (једино је у Парцима забележено *сйѡдрѣишина* и *сйѡрѣишнсйѡво*); *ѡ + о, ј > и + о, ј* (али: *сѣјайи*); *биљег* и д.

Данило Барјактаревић у својој монографији *Новојазарско-сјенички говори* (СДЗБ XVI, стр. 1—178) поделио је ову го-

ворну област у три зоне: 1) новопазарску, 2) штавичку и 3) сјеничку. Прво ћемо о трећој, сјеничкој зони навести ауторову оцену:

„Особине које карактеришу ову зону јесу: замена кратког јата рефлексом *e* увек (као и у првим двома зонама); двојака замена дугог јата рефлексима *e* и *ije* — као и у првим двома зонама. Изоглосе рефлекса *e* место дугог јата не могу се повући зато што су муслиманска и православна насеља измешана или пак и једни и други живе у истим насељима. Новија акцентуација захватила је западни и северни део ове зоне што се данас може сматрати утврђеном цртом у западном делу све до насеља која везује линија Камешница — Житниће — Ступ. Источно од ове линије запажа се изразито превирање, али се још осећа доминација архаичности те иде заједно са сличним деловима друге зоне“ (стр. 7). Може се рећи да је четвороакценатски систем ове зоне знатно ближи пивско-дробњачком него тршићком.

„Новопазарска зона, такође по ауторовим речима, разликује се од других двеју зона тиме што једним делом представља чисту екавску област где је и дуго и кратко јат замењено рефлексом *e* и где је у употреби старија акцентуација ... Јужни део ове зоне место кратког јата има увек рефлекс *e*, а место дугог јата код Муслимана претежно рефлекс *e*, а код православних рефлекс *e* и рефлекс *ije*“ (стр. 6).

А штавичку зону Барјактаревић овако карактерише: „... доследна замена кратког јата рефлексом *e*; претежна замена дугог јата рефлексом *e* код Муслимана и двојаки рефлекс дугог јата код православних — *e*, *ije*; архаичније акценатске особине на целом њеном простирању, тј. чување старих акцената на унутрашњим слоговима и старога дугог на крају“ (стр 6—7).

Барјактаревић с правом ове говоре сматра прелазним. Можемо дати ову општу формулу акцентуацијског типа ових говора: *вѡда [не мѡгу ѡи]*, *ѡбраз, ѡбрѡза, гѡришѡвци [дѡлѡ сам му]*, *нѡрод, ѡйлѡстѡјѡ, вѡдѡ, велѡш, везѡља, снѡбѡ, кѡдѡфѡм*.

У књ. XVI објављена је и монографија Берислава М. Николића *Мачвански говор* (стр. 179—313). На стр. 189—191. аутор је сам изнео основне одлике мачванског говора. Ово су акцентнајске: а) четвороакценатска система млађих новоштокавских говора; б) нема кановачког дуљења; в) сва четири акцента чувају своју карактеристичну мелодију, мада (") нема онолико типичну мелодију као у Ваљевској Колубари; г) иако је преношење акцента на проклитику жива појава, — није спроведено с онаквом доследношћу као код Даничића; д) нису сачуване све Даничићеве

неакцентоване дужине; њ) јављају се дужине којих нема у Даничића; е) *мене* — *кдд мене* — *мени* — *о мени* (на западу и: *мене* — *мени* — *на мени*). У вези са гласовним појавама ваља истаћи екавску замену јата с икавизмима познатим у шумад.-војвођ. дијал., с тим што је на југозападу *сијаши* (*сејаши*) а на осталом делу мачванске територије *сејаши*.

Књ. XVII доноси монографију Душана Јовића *Трстенички говор* (стр. IX — XVI + 1—240). Овај говор заузима средишњи део косовско-ресавског дијалекта. Аутор трстенички говор дели у две зоне. У прву зону убраја села Велику Дренову, Медвећу и Мијајловац; у другу: Тоболац и Велуће. Као трећу зону аутор сматра говор од Врњачке Бање ка Краљеву, али тај говор не обрађује детаљно у раду. Може се овако схематски приказати разлика међу зонама у вези са јатом. I зона: *нисам*; комп. *сишарен* (*сишари*); II зона: *нисам/несам*; комп. *сишарѝ* ређи него у првој зони. Акцентуацијски тип: *зѣмља* [спорад.: *седѣ*, сантхи: *жѣна е = ѝоѝ га*], *дѝац* [спорад.: *овѣм*], *коѝца*, *лице* [спорад.: *гѣдѝ*, сантхи: *сиѝсѝ се*], *нѝрод* [сантхи: *дѝжѝн ми*], *сѝднѝца* [*Недѣљковић* = *Недѣљковић*], *женѣ* = *дѝшо*, *Јовѝн* = *ѝечѣм*, *ѝреградѝм*, *гѝвѣ* (*гѝвѣ*), *зѝклѝн* = *гѝвѣм* (*вѝчем*), *загрѝѣмо*. У вези са гласовима истакнимо још отвореност кратких *о* и *е*.

У овој књ. Зборника друга по реду је монографија Асима Пеца и Бранислава Милановића *Ресавски говор* (стр. 241—366). Акцентуацијски тип овога говора може се овако представити: *сѣло* [спорад.: *ѝакѝ*, сантхи: *дни га = ѝакѝ је*], *дѝац* [спорад.: *каки-гѝђ*], *оѝѝшли*, *дѝше* [сантхи: *ѝѝклѝ су га*], *вѝкаѝ* [спорад.: *гѣгѝђ*], *ѝлѝѝѝо* (*ранили*), *лежѝ* = *ѝдшо*, *младѝћ* = *овѣм*, *девѝјке*, *зѝѝрѝѣ* = *дѝна*, *ѝлѝѣ* = *ѝѝѝѣм* — *дѝшом*, *рѝсѝѝѝнѝку*. У вези са заменом јата, поред опште констатације да је ово екавски терен, истиче се: а) *нисам*, б) *сишарѝн* (*сишарѝн*), в) *грѣје*. Констатована је отвореност вокала *е*.

У истој књизи објављена је и монографија Берислава М. Николића *Тршићки говор* (стр. 367—474). На стр. 377—379 аутор је навео основне одлике данашњег тршићког говора. И овде је најпотребније показати најважније акцентуацијске особине: а) четвороакцентска система млађих новоштокавских говора; б) нема кановачког дуљења; в) добро се чува мелодичност сва четири акцента и неакцентоване дужине; г) преносење акцента на проклитику углавном се, бар код именуца, креће у оквиру Вуковог и Даничићевог стандарда; д) нису очуване све Вукове и Даничићеве неакцентоване дужине, мада се оне у Тршићу боље чувају него у Мачви; њ) јављају се извесне дужине којих нема код Вука и Даничића, али нема дужина типа: *кѝрѝшѝкама* — *гѝнѝѝѝѝѝ*,

иддāи, мислйи — *гдрāv, кийњасй*; е) у лок. синг. им. ср. р. не помера се акц. према крају; ж) *дугмѣи*; з) нема појава типа *вдсео* — *весѣла* — *вдсело* ни *ндв* — *ндвй*; и) *ндвй, мекй, љушй, идзнѣ*; ј) *мѣнѣ* — *кдд мене: мѣни* — *о мѣни*; к) нема акц. т.: *идчео* — *йочѣла* — *идчѣло* и *идчѣй* — *йочѣша* — *идчѣшо*; л) *йечѣмо* — *чишāмо* — *чўвају*. У вези с јатом најважније су ове појаве: а) слободна мешавина екавизма и ијекавизма; б) *нисам* — *сйдрији* — *жѣни, мѣни,* — *двй*; в) узајамни утицај префикса *йре-* и *йри-*; г) најновије јоговање захватило је само: *л, н, д* и *ш*.

У кв. XVIII штампана је монографија Берислава М. Николића *Колубарски говор* (стр. 1—71). На стр. 7—8 аутор је сам изнео основне особине овога говора. Од акцентских треба истаћи: а) четвороакцентску систему млађих новоштокавских говора; б) непознавање кановачког дуљења; в) преношење акц. на проклитику као живу појаву, мада има и примера с непренесеним акц.; г) нису очуване све Даничићеве неакцентоване дужине; д) постоје дужине т.: *крушкāма* — *гдрāv, кийњасй* — *гйнўи, иддāи, мислйи* — мада не све на целој територији; њ) у лок. јдн. им. ср. р. не помера се акц. према крају; е) *увѣи*; ж) нема акцентских појава т.: *вдсео* — *весѣла* — *вдсело* ни *ндв* — *ндво* — *ндвй*; з) *ндвй, мекй, љушѣ, идснй*; и) *мѣнѣ* — *кдд мене* — *мѣни* — *о мѣни*; ј) нема акцентских појава т.: *идчео* — *йочѣла* — *идчѣло* ни *идчѣй* — *йочѣша* — *идчѣшо*; к) *йечѣмо, имāмо* — *сйрѣмају*. У вези с јатом треба истаћи: а) екавска замена јата шумад. — војвођ. т., с траговима ијекавизма; б) нарочито у Бранковини, особито у говору старијих жена које су се мало кретале из села, на месту јата може се чути глас између *е* и *и*; в) узајамни утицај префикса *йре-* и *йри-*; г) спорадично *ники* (м. *нѣки*).

У овој књизи објављена је и монографија Луке Вујовића *Мрковићки дијалект* (с крашким освртном на сусједне говоре). Када је реч о акценту овог, како аутор каже, најархаичнијег црногорског говора, можемо овако представити његов акцентуацијски тип: *вдда* [али *минў* према *минўк*], *чобдн, чобднa, гњѣздо, билѣш, Бајрактшрдјћ, здву* = *зовў* [али увек *жѣне* према *жѣна*], *букāш* [али увек *жѣном* према *жѣна*], *йрозѣну, ошўчу, йлѣвим* [**Јадрāнка*]. Посебно треба истаћи да су у мрковићком говору скраћене све неакцентоване дужине. У вези са гласовима треба свакако истаћи: а) да место полугласника долази отворено *е*; б) да је данашњи изговор дугога јата претежно екавски („У 74 ријечи с дугим јатом јављају се чисте екавске варијанте 1300 пута, а чисте ијекавске — око 150 пута“); в) лабијализацију дугога *а*; г) дифтонгизацију вокала *е* и *о* под дугим силазним акцентом.

Институту и рађена, и објављена под истом редакцијом са осталим дијалектолошким студијама. Али стицајем околности, управо због велике цене коју је захтевао изузетан број посебних штампарских знакова, Институт је није могао штампати, него је то учинила Академија и објавила ју је као књигу 21. Одељења литературе и језика (Посебна издања САНУ, књ. CDXXV, Београд 1968, стр. 1—248), показавши тиме колико води бригу о извршавању програмâ, посебно Института за српскохрватски језик, и после његова издавања у посебну установу са самосталним финансирањем.

Берислав М. Николић

Јужнословенски филолог

Како се из напред датог приказа проф. М. Стевановића може видети, *Јужнословенски филолог* је са XXIV књигом (1959—1960) био у петој деценији једнако богат и једнако занимљив у обради научних питања словенске филологије и лингвистике, којима се у току целог тог времена бавио. Носећи на својим корицама уредничко име *Александра Белића*, који је те, 1960. године преминуо, овај број Јужнословенског филолога великим делом је своме дугогодишњем уреднику и посвећен. Прво — продубљеним биографским приказом из пера проф. М. Павловића *Дело Александра Белића*, затим лингвистичком студијом проф. М. Стевановића *Осврт на Белићево учење о језику и*, најзад, *Библиографијом радова њрофесора Александра Белића*, коју је саставила И. Грицкат.

Ова књига, даље, објављује низ расправа из своје пажљиво неговане тематике, усмерене на решавање актуелних проблема словенске, па и шире лингвистичке области. Тако она представља даљи степен у већ обезбеђеном научном континуитету, који се — са захтевима науке — богати и методама усмеравања тематике, до којега изразито долази у наредном периоду.

Када је после смрти Александра Белића, прво од председништва Српске академије наука именован за директора Института, и после од колектива Института неколико пута биран на ту дужност, проф. М. Стевановић је, такође од стране Уређивачког одбора, изабран и за главног уредника Филолога. Од тада, тј. од 1961. године у уредништву часописа остао је само по један члан из Загреба, Љубљане и Скопља (књ. XXV), а од 1963—1964, тј. од наредне, књ. XXVI, овај одбор је проширен